Qadın sahibkarlığının inkişafında oxşar problemlər mövcuddur. Araşdırma nəticəsində məlum olmuşdur ki, yuxarıda göstərilən problemlər qadınlar arasında sahibkarlığın inkişafına, qadın sahibkarlığının sayının artmasına mane olur.

Eynilə də, iqtisadi amillər ola bilər: qeyri-kafi hərəkətlilik; kredit almaqda problem; istismar; maliyyə çatışmazlığı; texniki biliklərin olmaması; xammal və material çatışmazlığı və s.

Yuxarıda deyilənləri nəzərə alaraq, kütləvi informasiya vasitələrində qadın sahibkarlarının rolunun artırılması sahəsində mariflәndirici tədbirlərin təşkil olunması, Azərbaycan Respublikasının müvafiq qanunvericiliyində qadın sahibkarlara vergi və gömrük sahəsində müəyyən güzəştlərin edilməsi tövsiyə olunur.

Ədəbiyyat

1. Robert L. Garner "The United States and the Developing Nations", 1972.

TƏHSİLDƏ SOSİAL VƏ İQTİSADİ İNKİŞAFIN QARŞILIQLI ƏLAQƏSİ: İNKLUZİV TƏHSİLİN ROLU VƏ TƏSİRLƏRİ

Tanrıverdiyeva Zülfiyyə Vaqif qızı, müəllim
Mingəçevir Dövlət Universiteti

Təhsil, cəmiyyətin sosial və iqtisadi inkişafının əsas həlqələrindən biridir. Müasir dövrdə təhsil yalnız fərdi inkişafın deyil, həm də sosial və iqtisadi tərəqqinin təmin olunmasının əsas vasitəsidir. Sosial və iqtisadi inkişafın təhsil ilə sıx əlaqəsi, ölkələrin tərəqqisində və sosial bərabərliyin təmin edilməsində təhsilin fundamental rolunu vurğulayır. Bu kontekstdə inklüziv təhsil, sosial ədalətin və iqtisadi inkişafın gücləndirilməsi baxımından vacib bir yanaşma kimi önə çıxır. Bu tezisin məqsədi, təhsildə sosial və iqtisadi inkişaf arasındakı qarşılıqlı əlaqəni araşdırmaq və inklüziv təhsilin bu sahələrə təsirini təhlil etməkdir.

Təhsilin sosial və iqtisadi inkişafla əlaqəsi. Təhsilin sosial və iqtisadi inkişafla əlaqəsi çoxşaxəli və dərin bir mövzudur. Yüksək keyfiyyətli və hər kəs üçün əlçatan əsas təhsil, yoxsulluğun azaldılmasında mühüm rol oynayır və insanların yaşayış şəraitini yaxşılaşdırır. Təhsil, fərdlərə daha yaxşı həyat şərtləri qurmağa və öz potensiallarını tam şəkildə həyata keçirməyə imkan yaradır. Eyni zamanda, təhsilin genişlənməsi cəmiyyətin daha inklüziv və iqtisadi cəhətdən dayanıqlı olmasına təkan verir. İnsanlar əldə etdikləri bilik və bacarıqlar sayəsində daha məhsuldar və sosial cəhətdən fəal olurlar, bu isə cəmiyyətin inkişafına müsbət təsir göstərir. Beləliklə, təhsil, həm fərdi inkişaf, həm də cəmiyyətin ümumi rifahı üçün əsas amil olaraq, iqtisadi bərabərsizliklərin aradan qaldırılmasına və sosial ədalətin təmin edilməsinə xidmət edir[1, s.5]. Təhsil səviyyəsinin yüksəlməsi, cəmiyyətin ümumi rifahını artırmağa, işsizlik səviyyəsini azaltmağa, iqtisadi məhsuldarlığı artırmağa və sosial ədaləti təmini etməyə kömək edir. Eyni zamanda, təhsilin keyfiyyəti və əlçatanlığı, cəmiyyətin fərqli təbəqələri arasında bərabərsizlikləri azaldır, sosial inklüzivliyi təmin edir.

İnklüziv təhsil və sosial ədalət. İnklüziya, əqli və fiziki bacarıqları fərqli olan uşaqların məktəb həyatının bütün sahələrinə tam şəkildə cəlb edilməsini nəzərdə tutur. Bu yanaşma, digər uşaqların da fəal iştirak etdiyi və bərabər təhsil mühitinin təmin olunduğu bir sistemi hədəfləyir. İnklüziv təhsil prosesi, hər bir uşağın fərdi ehtiyaclarını qarşılamaq və müxtəliflikləri nəzərə almaq üçün məktəbin mühit və resurslarını uyğunlaşdırmağı tələb edir [2, s.16]. İnklüziv təhsil, xüsusi ehtiyacları olan uşaqların və zəif sosial qrupların təhsil sisteminə daxil edilməsi məqsədini güdür. Bu yanaşma, sosial ədalətin təmin edilməsində və hər kəs üçün bərabər imkanların yaradılmasında vacib bir rol oynayır. İnklüziv təhsil, təhsil mühitini bütün fərdlər üçün əlverişli edir və sosial əlaqələri möhkəmləndirir, çünki hər bir fərd təhsil hüququndan bərabər istifadə edir.

İnklüziv təhsilin iqtisadi inkişafdakı təsiri. İnklüziv təhsil yalnız sosial sahədə deyil, iqtisadi sahədə də müsbət təsir göstərir. İnklüziv təhsilin təşviqi, əmək bazarına daha hazırlıqlı və bacarıqlı işçilər daxil olmasına səbəb olur, bu da iqtisadi inkişafı sürətləndirir. Eyni zamanda, inklüziv təhsil daha çox insana təhsil və bacarıq qazandıraraq, onların iş həyatına daha aktiv şəkildə qatılmalarını təmin edir və iqtisadiyyatın daha rəqabətqabiliyyətli olmasına kömək edir.

Azərbaycan kontekstində inklüziv təhsilin rolu. 2008-ci il 2 oktyabr tarixində Azərbaycan Respublikası "Əlillərin hüquqları haqqında" Konvensiyanı ratifikasiya etmiş və sənəd 28 yanvar 2009-cu ildən qüvvəyə minmişdir. Konvensiyanın əsas məqsədi, əlil insanların insan hüquqları və azadlıqlarından tam şəkildə bərabər istifadə etmələrini təmin etmək, onların hüquqlarını qorumaq və ləyaqətlərinə hörmətlə yanaşılmasını dəstəkləməkdir [3, s.14]. Azərbaycanda inklüziv təhsil sahəsində müəyyən addımlar atılmasına baxmayaraq, hələ də bəzi problemlər mövcuddur. Təhsil sisteminin bərabərsizlikləri aradan qaldırmaq üçün daha çox səy göstərilməsi, təhsil proqramlarının fərdiləşdirilməsi və xüsusi ehtiyacı olan uşaqlara daha çox dəstək verilməsi vacibdir. Bununla yanaşı, inklüziv təhsil modeli Azərbaycanın iqtisadi inkişafına da müsbət təsir göstərə bilər, çünki təhsil daha çox insanın bacarıqlarını inkişaf etdirərək onların iş həyatına qatılmasına imkan yaradacaq.

Təhsil sosial inklüzivliyin və iqtisadi sabitliyin təmin olunmasında strateji əhəmiyyət daşıyır. Xüsusilə, inklüziv təhsil yanaşması fərdlərin bərabər təhsil hüququnu qorumaqla yanaşı, onların cəmiyyətə daha fəal və dəyərli şəkildə töhfə vermələrini də təşviq edir. İnklüziv təhsilin sosial və iqtisadi təsiri çoxşaxəlidir. Sosial ədalətin təmin olunması baxımından bu yanaşma, müxtəlif qruplardan olan uşaqların, o cümlədən xüsusi təhsil ehtiyacı olanların təhsil mühitinə tam şəkildə inteqrasiyasını dəstəkləyir. Bu proses hər bir fərdin təhsil imkanlarından bərabər şəkildə faydalanmasını təmin edir, cəmiyyətdə ayrı-seçkilik və sosial təcrid hallarını aradan qaldırmağa kömək edir.

İqtisadi baxımdan isə inklüziv təhsil, əmək bazarına daha yaxşı hazırlıqlı və bacarıqlı fərdlərin daxil olmasına şərait yaradır. Bu yanaşma nəticəsində işçi qüvvəsi daha müxtəlif və bacarıqlı olur ki, bu da iqtisadiyyatın rəqabətqabiliyyətini artırır. Bununla yanaşı, inklüziv təhsil fərdlərin iqtisadi fəaliyyətlərdə daha geniş iştirakını təmin etməklə, yoxsulluğun azaldılmasına və iqtisadi sabitliyin gücləndirilməsinə töhfə verir.

Nəticə etibarilə, təhsildə sosial və iqtisadi inkişaf arasındakı əlaqə qarşılıqlı və dərin bir bağa malikdir. İnklüziv təhsilin geniş tətbiqi yalnız fərdlərin hüquqlarını və bərabər imkanlarını təmin etmir, eyni zamanda ölkənin ümumi inkişafına güclü təsir göstərir. Azərbaycanda inklüziv təhsilin davamlı inkişafı üçün hüquqi bazanın möhkəmləndirilməsi, resursların artırılması və inklüziv yanaşmanın bütün təhsil səviyyələrində tətbiqi əsas prioritetlərdən biri olmalıdır. Bu, ölkəmizin həm sosial, həm də iqtisadi tərəqqisinə mühüm töhfə verəcəkdir.

Ədəbiyyat:

1. Howgego C., Miles S. və Myers J. İnklüziv təlim. Əlilliyi və öyrənmə çətinliyi olan uşaqlar. 2014. 58 s.
2. TİPİİ. İnkluziv siniflərdə təlimin təşkili. Bakı, 2018. 68 s
3. LoremanL., Deppeler J., Harvey D. İnklüziv təhsil. Sinifdə müxtəlifliyin dəstəklənməsi üçün təcrübi təlimatlar. 2020, 324 s.

PSİXOLOGİYADA PSİXİ SAĞLAMLIQ ANLAYIŞI VƏ ONUN ƏHƏMİYYƏTİ

Əmrahzadə İlahə Yasin qızı
Mingəçevir Dövlət Universiteti

Hal-hazırda müasir elmdə aktual tədqiqat mövzularından biri insan sağlamlığıdır. Bu fenomeni psixologiya çərçivəsində öyrənmək üçün sağlamlığın psixi hadisələrin hansı kateqoriyasına aid olduğunu müəyyən etmək lazımdır. Uzun müddət sağlamlığa "sağlamlıq-xəstəlik" dixotomiyası çərçivəsində baxılırdı. Əksər hallarda sağlamlıq tibb elminin və psixopatologiyanın öyrənilməsi mövzusu olmuşdur. Bu fenomen Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının ifadəsində əks belə əks olunur: "Sağlamlıq təkcə xəstəlik və ya əlilliyin olmaması deyil, tam fiziki, əqli və sosial rifah vəziyyətidir". İnsan mürəkkəb çoxsəviyyəli sistem (bioloji, psixoloji, sosial) olduğundan sağlamlıq kompleks yanaşma əsasında öyrənilməlidir. Beləliklə, sağlamlıq fənlərarası tədqiqatın mövzusudur.

Psixologiyada sağlamlığın çoxlu tərifləri var, məsələn, "Psixoloji və psixoanalitik terminlərin izahlı lüğəti"ndə belə yazılır: "Sağlamlıq, insanın yaxşı uyğunlaşdığı, həyata maraq göstərdiyi və özünə nail olduğu nisbətən sabit vəziyyətdir. Psixi proseslər psixikanın dinamik tərəflərini vurğulayır. "Psixi vəziyyət" anlayışı fərdin psixikasında nisbətən sabit bir məqamı şərti olaraq vurğulamaq üçün istifadə olunur. Uzunmüddətli situasiya və dəyişkənlik-sabitlik parametrlərinə görə psixi vəziyyətlər psixi proseslərlə sabit şəxsiyyət və xarakter xüsusiyyətləri arasındadır.

V.A. Hansen hesab edir ki, mövcud psixi vəziyyət eyni vaxtda baş verən zehni proseslərin bir sıra parametr dəyərləri ilə xarakterizə olunur. Onun profilini müəyyən edən şəxsiyyət xüsusiyyətlərinin toplusu, öz növbəsində, müəyyən bir insanın mövcud vəziyyətinin həyata keçirilməsinin unikallığını müəyyənləşdirir. Nəticə etibarilə, bu hal mövcud psixi vəziyyət psixi proseslər və şəxsiyyət xüsusiyyətləri arasında əlaqə rolunu oynayır.